

Aan Provinciale Staten

ONDERWERP	Stand van zaken PFAS	TELEFOONNUMMER	+31620498236/+31644158808
DATUM	23-01-2024	E-MAILADRES	marleen.simhoffer@provincie-utrecht.nl/alex.de.jong@provincie-utrecht.nl
DOCUMENTNUMMER	UTSP-284521792-62678	DOMEIN/OPGAVE	LLO
VAN	Marleen Simhoffer/Alex de Jong	TEAM	WEB
		PORTEFEUILLEHOUDER	Bakker
BIJLAGEN	Geen		

Geachte dames en heren,

Essentie / samenvatting:

PFAS (per- of poly-fluor alkyl stoffen) zijn wereldwijd een sluipend probleem. Aangezien PFAS in het milieu niet afbreken zal het probleem als we niet op tijd maatregelen nemen alleen maar groter worden. Ook in de provincie Utrecht komen PFAS voor maar voor zover we dat nu weten meestal in lage gehalten. Deze verontreiniging komt grotendeels via de lucht, rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) of via de grote rivieren op de bodem en in het (grond)water. We hebben in onze provincie geen grote PFAS-producenten die door lozingen het milieu vervuilen. Hoewel een groot gebied van de provincie Utrecht dus diffuus verontreinigd is leveren de aangetoonde gehalten geen direct gevaar op voor mensen en ook het drinkwater kan volgens het RIVM veilig worden gedronken.

Als provincie Utrecht doen we verschillende onderzoeken waarbij we met name de mate van verontreiniging van PFAS in onze provincie inventariseren. Gezien de schaal van verontreiniging van lucht, water en bodem en de complexiteit van het probleem zal aanscherping van beleid en regelgeving door het Rijk en vanuit de Europese Commissie moeten plaatsvinden. Gezamenlijk met de andere provincies lobbyen we om dit mogelijk te maken en om verdere verspreiding van PFAS in het milieu tegen te gaan. Daar waar maatregelen nodig zijn, zoals een bodemsanering, voeren wij die uit (op kosten van de Rijksoverheid). Dit gebeurt ook bij de te ontwikkelen woonwijk op de voormalige vliegbasis in Soesterberg. Wij gaan daar samen met het Rijk een kennisprogramma opzetten om met de ervaringen van de sanering kennis te ontwikkelen over bijvoorbeeld het reinigen van grond en grondwater. Na sanering zijn de risico's weggenomen en is de locatie veilig om op te wonen.

Inleiding:

Enkele jaren geleden kwam PFAS in het nieuws. Nederland zat 'op slot' omdat grondverzet van PFAS-houdende grond niet meer mogelijk was. Daarbij bleek dat bijna alle grond licht PFAS-houdend was. Inmiddels is voor grondverzet door het Rijk beleid gemaakt en is grondverzet van licht PFAS-houdende grond weer mogelijk. Maar in de loop van de tijd blijkt het PFAS-probleem veel omvangrijker te zijn. PFAS is aanwezig in oppervlaktewater, water- en landbodem en er rijzen vragen over lozingen, vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) en de kwaliteit van het drink- en zwemwater.

In deze brief wordt de stand van zaken gegeven ten aanzien van de PFAS-problematiek in de verschillende milieucompartimenten. Daarbij wordt aangegeven wat de rol van de provincie en van andere overheden is bij het opstellen van beleid, regelgeving, vergunningverlening en handhaving.

Wat zijn PFAS:

PFAS is een afkorting van per- of poly-fluor alkyl stoffen. Het zijn fluorhoudende koolwaterstoffen. PFAS is een somparameter, er zijn circa 6.000 verschillende stoffen die onder PFAS vallen waarvan de individuele verbindingen PFOS, PFOA en GenX de bekendste zijn. Door de eigenschappen zijn PFAS sinds de jaren 50 van de vorige eeuw bij de chemische industrie zeer geliefd. PFAS zijn:

- water-, vet- en vuilafstotend;
- brandwerend;
- oppervlakte-actief;
- (bijna) onverwoestbaar.

Door deze eigenschappen hebben PFAS veel toepassingen gekregen. PFAS werden verwerkt in of gebruikt bij: blusschuim, teflon, metaalverwerking, textielindustrie, papier, verf, hydraulische vloeistoffen, cosmetica, bestrijdingsmiddelen etc. Maar aan de eigenschappen van PFAS kleven ook nadelen. PFAS zijn:

- persistent. PFAS zijn niet of nauwelijks afbreekbaar;
- bio-accumulatief. PFAS hopen zich op in de voedselketen;
- toxisch. PFAS tasten het immuunsysteem aan en zijn mogelijk kankerverwekkend.

PFAS worden daarom ook wel 'forever chemicals' genoemd. Eenmaal in het milieu aanwezig, breken ze niet of nauwelijks af, hopen ze zich op en worden ze door hun toxiciteit een steeds groter probleem.

Bronnen en blootstellingsroutes:

De belangrijkste bronnen van PFAS zijn de locaties waar PFAS wordt geproduceerd. Door emissie in de lucht, lozing in oppervlaktewater en storten van afvalstoffen kan de leefomgeving van omwonenden worden verontreinigd. Het duidelijkste voorbeeld hiervan in Nederland is Chemours in Dordrecht. Voor zover bekend bevinden zich in de provincie Utrecht geen bedrijven die PFAS produceren.

Daarnaast kan door toepassing, afvoer en storten van PFAS-houdende producten PFAS in het milieu terecht komen. Op Schiphol en de voormalige vliegbasis Soesterberg is bekend dat het gebruik van PFAS-houdend blusschuim verontreiniging van grond en grondwater heeft veroorzaakt. Ook ter plaatse van stortplaatsen, rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) en afvalverbrandingsinstallaties (AVI's) kan verontreiniging van oppervlakte- en grondwater, land- en waterbodem en lucht plaatsvinden door de verspreiding van PFAS.

Mensen kunnen PFAS op verschillende manieren binnenkrijgen. Bijvoorbeeld via voedsel en drinkwater, huisstof, lucht en via contact met materialen waarin ze zijn verwerkt. Als je er gedurende meerdere jaren te veel van binnenkrijgt, kunnen de stoffen de werking van het immuunsysteem beschadigen waardoor (kinder)vaccinaties minder effectief kunnen worden en je sneller of vaker ziek kan worden. Het ministerie van IenW heeft samen met de ministeries van VWS en LNV het RIVM opdracht gegeven te onderzoeken wat er gedaan kan worden om de blootstelling van de Nederlandse bevolking aan PFAS omlaag te brengen (het zogeheten PFAS Programma RIVM). Het onderzoek richt zich op heel Nederland en duurt tot 2025. Met de resultaten van dit onderzoek beoogt de rijksoverheid het beleid en maatregelen rondom PFAS beter te kunnen onderbouwen.

Als provincie moeten we zorgen voor een schone en gezonde leefomgeving voor onze inwoners. We beseffen dat het inzichtelijk krijgen van de aanwezigheid van PFAS in de Utrechtse leefomgeving een bijzonder omvangrijk én complex vraagstuk is. We richten ons daarom op de belangrijkste bronnen. Net als in de rest van Nederland weten we veel zaken niet, of we weten het maar zeer gefragmenteerd. Onderstaand is per milieucompartiment informatie over de aanwezigheid van PFAS weergegeven.

Lucht:

De normen voor luchtkwaliteit zijn vastgelegd in Europese richtlijnen. De belangrijkste regelgeving ten aanzien van luchtemissie van inrichtingen bestaat uit het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl), de Omgevingswet (Ow) en het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal), waarin de vergunningplicht is vastgelegd voor een aantal milieubelastende activiteiten. In het Bkl zijn de Europese normen overgenomen. De provincie is vanuit de Ow bevoegd gezag voor

de grotere en risicovolle bedrijven. De provincie Utrecht heeft haar vergunningverlenende, toezichhoudende en handhavende (VTH) taken voor de Ow voor de meest risicovolle bedrijven (bedrijven waarop het Besluit risico zware ongevallen (Brzo) van toepassing is) gemandateerd aan de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (ODNZKG). Voor de overige grotere bedrijven is de RUD Utrecht de omgevingsdienst die in mandaat van de provincie Utrecht de VTH-taken uitvoert. Verder zijn de Utrechtse gemeenten voor de meeste bedrijven het bevoegd gezag. De VTH-taakuitvoering is voor deze bedrijven belegd bij de twee Utrechtse omgevingsdiensten, RUD Utrecht en ODRU.

Voor zover bekend zijn er in de provincie Utrecht geen bedrijven of AVI's aanwezig die PFAS naar de lucht uitstoten.

Oppervlaktewater:

De normen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater zijn opgenomen in de Waterwet, waarbij de Europese Kaderrichtlijn water (KRW) is geïmplementeerd in de Waterwet. De Waterwet is per 1 januari 2024 deels overgegaan in de Omgevingswet. De waterschappen en Rijkswaterstaat (RWS) zijn de waterkwaliteitsbeheerders en het bevoegd gezag voor het oppervlaktewater. Regelgeving voor lozingen van afvalwater in het oppervlaktewater is opgenomen in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). Afhankelijk van de omvang van het bedrijf is de provincie of de gemeente hiervoor het bevoegd gezag.

Uit navraag bij de omgevingsdiensten blijkt dat er voor zover bekend in de provincie Utrecht geen bedrijven aanwezig zijn met een vergunning om PFAS op het oppervlaktewater te lozen.

Afvalwater van huishoudens en bedrijven wordt geloosd op het riool en via RWZI's afgevoerd naar het oppervlaktewater. In het Bodem en Waterprogramma is aangegeven dat we effecten in beeld willen brengen van de zogenaamde Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), waaronder PFAS, op de waterkwaliteit. Samen met de waterschappen zijn we in 2023 een gezamenlijk onderzoek gestart naar ZZS in het in- en effluent van de 24 RWZI's binnen de provincie Utrecht. Met dit onderzoek willen we een beeld krijgen van:

1. de bijdrage van deze stoffen vanuit de regio;
2. de bronnen van deze stoffen.

De eerste voorlopige resultaten laten zien dat ter plaatse van meerdere RWZI's lage concentraties PFAS in het effluent worden aangetroffen maar dat alleen ter plaatse van de RWZI Amersfoort hogere concentraties PFAS in het effluent wordt aangetroffen. Hiernaar zal aanvullend onderzoek plaatsvinden, waarin we willen proberen te achterhalen waar deze stoffen vandaan komen, huishoudens of industrie. Resultaten van dit vervolg onderzoek worden in het tweede kwartaal van 2024 verwacht en zullen in de tweede helft van 2024 met u worden gedeeld.

Zwemwater:

De provincie is het bevoegd gezag voor de aangewezen zwemlocaties vanuit de Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden en blijft dit ook onder Omgevingswet. Regelmatig wordt de kwaliteit van het zwemwater gecontroleerd op met name bacteriologische parameters. De Unie van Waterschappen (UvW) is momenteel bezig een plan van aanpak op te stellen om landelijk het oppervlaktewater bij alle officiële zwemlocaties op de aanwezigheid van PFAS te monitoren. Voor het nieuwe zwemseizoen komt het RIVM met een nieuwe beoordelingssystematiek. De kwaliteit van het zwemwater zal meermalen per jaar op PFAS gemonitord worden en indien er sprake is van gezondheidsrisico's nemen wij samen met waterschappen gepaste maatregelen. Indien de resultaten daartoe aanleiding geven, zullen wij u op de hoogte houden van de resultaten van de monitoring van het zwemwater.

Grondwater:

De normen voor de kwaliteit van het grondwater zijn opgenomen in de Grondwaterrichtlijn (GWR). De GWR is opgenomen in de Waterwet, waarin ook de Europese Kaderrichtlijn water (KRW) is geïmplementeerd. De Waterwet is per 1 januari 2024 deels overgegaan in de Omgevingswet. Daarnaast zijn kwaliteitsnormen om te bepalen of het grondwater verontreinigd is na de overgang van de Wet bodembescherming (Wbb) in de Omgevingswet opgenomen in de provinciale Omgevingsverordening. De provincie is het bevoegd gezag voor grondwater in het kader van de KRW en Omgevingswet. Voor het lozen van afvalwater in de bodem gelden met name het Besluit

kwaliteit leefomgeving (Bkl) en het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). Hiervoor is in de meeste gevallen de gemeente het bevoegd gezag.

De normen voor de kwaliteit van het drinkwater zijn in Nederland verankerd in de Drinkwaterwet en Drinkwaterrichtlijn. Deze zijn gebaseerd op de Europese Drinkwaterrichtlijn. De voorgestelde drinkwaternorm voor PFAS is 100 ng/l (nanogram per liter). Op basis van de meest recente wetenschappelijke inzichten heeft het RIVM een veel strengere advieswaarde voor drinkwater opgesteld. Deze bedraagt 4,4 ng/l.

PFAS zijn sinds enkele jaren onderdeel van de grondwatermetingen in onze grondwaterkwaliteitsmeetnetten. Daarbij worden PFAS provinciebreed in verhoogde concentraties aangetroffen in het **ondiepe**, freatische grondwater. Uit de onderzoeken kunnen we concluderen dat PFAS waarschijnlijk door atmosferische depositie in het grondwater terecht zijn gekomen. Vooral nog zijn er uit de metingen in de algemene grondwaterkwaliteitsmeetnetten geen bronlocaties van lokale verontreinigingen (puntbronnen) naar voren gekomen.

In het **diepere** grondwater dat de drinkwaterbedrijven gebruiken als bron voor de bereiding van drinkwater liggen de concentraties aan PFAS in het algemeen onder de drinkwaternorm. Incidenteel wordt de advieswaarde van het RIVM overschreden. Maar verwacht mag worden dat op den duur ook het diepere grondwater meer verontreinigd zal raken met PFAS. Derhalve staan de drinkwaterbedrijven voor de uitdaging om de PFAS verontreinigingen uit de waterwinningen te verwijderen om er zodoende zorg voor te dragen dat het drinkwater blijft voldoen aan de kwaliteitseisen.

We weten wel dat het grondwater ter plaatse van de voormalige vliegbasis Soesterberg op twee locaties ernstig is verontreinigd met PFAS. Deze locaties worden verder onder het kopje Landbodem besproken. Daarnaast vindt momenteel onderzoek plaats naar een PFAS-verontreiniging in het grondwater in de nabijheid van de drinkwaterwinning Soestduinen van Vitens. We weten inmiddels dat hier een ernstige verontreiniging met PFAS in het grondwater aanwezig is, aanvullend onderzoek moet uitwijzen wat de omvang van de verontreiniging is, of er een bronlocatie voor de verontreiniging is te herleiden en in hoeverre de verontreiniging een bedreiging vormt voor de drinkwaterwinning. De resultaten van het onderzoek worden in de loop van 2024 verwacht. Op dit moment wordt het drinkwater niet bedreigd door de vervuiling en is er geen acuut gevaar voor mensen of dieren. Op termijn, denk aan jaren, kan dat anders zijn. Daarom monitoren we de kwaliteit van het grondwater in de nabijheid van de waterwinning en onderzoeken we ook wat de beste methode is om het grondwater te kunnen saneren.

Landbodem:

Diffuus verontreinigde grond

De belangrijkste wet- en regelgeving ten aanzien van de kwaliteit van de landbodem zijn het Besluit bodemkwaliteit (Bbk) en de Wet bodembescherming (Wbb). Voor de Bbk, die met name toeziet op diffuse bodemkwaliteit en grondverzet, zijn de gemeenten het bevoegd gezag. Voor de Wbb, die met name toeziet op bodemverontreiniging en bodemsanering, is de provincie Utrecht bevoegd gezag, met uitzondering van de gemeenten Amersfoort en Utrecht, die voor bodem zelf bevoegd gezag zijn. De provincie Utrecht heeft haar VTH-taken gemandateerd aan de RUD. Door de recente inwerkingtreding van de Omgevingswet is de Wbb vervallen en is de regelgeving voor de vaste bodem opgenomen in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). De gemeenten zijn nu het bevoegd gezag voor de bodemkwaliteit. Bodembeschermende maatregelen voor bedrijven worden voorgeschreven in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) en de Wm.

Door de RUD en ODRU zijn achtergrondgehalten voor PFAS bepaald en door de gemeenten is gebiedsgericht beleid voor grondverzet vastgelegd. De gemeten gehalten zijn in het algemeen laag en vergelijkbaar met de rest van Nederland. Met name in het zuidwesten van de provincie komen wel licht verhoogde gehalten aan PFOA voor. Deze gehalten worden veroorzaakt door depositie (neerslag) van emissies door Chemours in Dordrecht. Voor grondverzet binnen deze regio betekent dit dat de grond eerst gekeurd moet worden voordat hergebruik mogelijk is. Voor het grondverzet buiten deze regio geldt deze verplichting niet. Er worden door deze licht verhoogde gehalten geen gezondheidsrisico's veroorzaakt.

Verontreinigde locaties

Er zijn naast bovengenoemde locatie in de nabijheid van drinkwaterwinning Soestduinen in de provincie Utrecht twee locaties waar de bodem ernstig is verontreinigd met PFAS. Dit betreft locaties ter plaatse van de voormalige vliegbasis Soesterberg waar in het verleden brandweeroefeningen met PFAS-houdend blusschuim zijn uitgevoerd. In de kern van de verontreinigde locaties bevinden zich sterk verhoogde gehalten aan PFAS, die risico's kunnen opleveren voor mens en milieu. Daarom zal er een sanering uitgevoerd worden. Op dit moment vinden de voorbereidingen plaats om de sanering van grond en grondwater uit te voeren. Parallel daaraan hebben gesprekken met het Rijk plaatsgevonden over de financiering van de sanering. Recentelijk is hierover een overeenkomst getekend met het Rijk. Wij hebben u hierover op 28 november 2023 via een statenbrief ingelicht. Uiteraard zorgt de provincie ervoor dat tot de daadwerkelijke sanering er geen mensen blootgesteld worden aan de PFAS verontreiniging ter plaatse. Een onderdeel van de sanering zal bestaan uit een PFAS-kennisprogramma, dat de provincie Utrecht samen met het Rijk gaat opzetten.

De provincie doet ook onderzoek in de bodem naar de zogenaamde PFAS-aandachtlocaties. Dit zijn locaties waar de bodem door het gebruik van PFAS of PFAS-houdende materialen mogelijk verontreinigd is geraakt. Hierbij is bijvoorbeeld te denken aan brandweeroefenplaatsen, papierindustrie, textielindustrie en (voormalige) stortplaatsen. In eerste instantie moeten alle locaties worden geïnventariseerd. In een later stadium wordt daadwerkelijk bodemonderzoek verricht op de meest verdachte locaties. Naar verwachting zal dit veldonderzoek in de loop van 2024 uitgevoerd worden. Momenteel vindt reeds onderzoek plaats op enkele verdachte locaties. Niet uit te sluiten is dat er op basis van dit onderzoek meer verontreinigde locaties zullen worden ontdekt. Wij zullen u van de resultaten van het onderzoek op de hoogte houden.

Waterbodem:

De normen voor de kwaliteit van de waterbodem zijn opgenomen in de Waterwet, die deels is overgegaan in de Omgevingswet. De waterschappen en Rijkswaterstaat (RWS) zijn de waterkwaliteitsbeheerders en het bevoegd gezag voor de waterbodems.

Verontreiniging van waterbodems vindt in het algemeen plaats doordat stoffen die in eerste instantie in het oppervlaktewater zijn opgelost, zich binden aan slibdeeltjes en bezinken op de waterbodem. De verwachting is dan ook dat waterbodems verontreinigd worden op locaties waar het oppervlaktewater verhoogde concentraties aan PFAS bevat. Door onderzoek weten we dat de waterbodem van de Eem plaatselijk is verontreinigd met PFAS. Door verspreiding van verontreinigd slib kan de verontreiniging over een groter gebied verspreid raken, denk aan de verontreiniging in de uiterwaarden van de grote rivieren.

Vervolprocedure / voortgang:

De provincie Utrecht speelt in samenwerking met andere overheden op verschillende manieren een rol in het beheersbaar houden van het PFAS-probleem:

- we inventariseren hoe groot het probleem in onze provincie is. Dit doen we door onderzoek te doen op het gebied van RWZI effluent, in het grondwater provincie breed, in zwemwater op aangewezen zwemlocaties en landbodem bij de aandachtslocaties;
- we onderzoeken bij de bedrijven waarvoor de provincie het bevoegde gezag is voor de milieuwetgeving of er Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), waaronder PFAS, worden gebruikt. Deze onderzoeken zijn opgedragen aan de Omgevingsdiensten RUD Utrecht en de OD Noorzeekanaalgebied. Op basis van de ZZS-inventarisatie dienen de bedrijven een Vermijdings- en Reductieprogramma (VRP) op te stellen. Er wordt door de Omgevingsdiensten toezicht gehouden op de uitvoering van het VRP;
- we proberen bewustwording te creëren, zowel bij inwoners als bij bedrijven in de provincie. In welke producten zit PFAS, wat zijn mogelijke alternatieven daarvoor, hoe kunnen de blootstelling aan PFAS zo veel mogelijk beperken, welke afvalstromen bevatten PFAS en hoe kunnen we die afvalstromen zo veilig mogelijk verwerken?;
- als er op locaties sprake is van onaanvaardbare risico's, nemen we actief sanerende maatregelen om die risico's weg te nemen, zoals op de voormalige vliegbasis Soesterberg. Voorwaarde is natuurlijk wel dat hiervoor voldoende middelen (vanuit het Rijk) beschikbaar zijn;

- daarnaast starten we bij de sanering op de voormalige vliegbasis Soesterberg een kennisprogramma. Met de kennis die we bij de sanering opdoen kunnen andere verontreinigde locaties in Nederland efficiënter worden gesaneerd;
- samen met de andere provincies lobbyen we op een verbod op het gebruik van PFAS in de EU en voor een strengere regelgeving voor bedrijven op landelijk niveau.

Samenvattend blijven we met andere provincies en IPO in gesprek met het Rijk die als systeemverantwoordelijke gaat over het opnemen van normering van deze stoffen in wet- en regelgeving en de financiering van maatregelen die nodig zijn. Daarnaast voeren we samen met onze partners op verschillende gebieden inventariserende onderzoeken uit naar de aanwezigheid van PFAS. Wij zullen u op de hoogte houden van de resultaten van deze onderzoeken.

Gedeputeerde Staten van Utrecht,

Voorzitter,
mr. J.H. Oosters

Secretaris,
mr. drs. A.G. Knol-van Leeuwen